

QORAXONIYLAR DAVLATI: BIRINCHI MUSULMON TURK DAVLATI VA UNING ISLOM SIVILIZATSIYASIDAGI MEROSI

Turdiyev Abror Muxitdin o'g'li

*Osiyo xalqaro universiteti Ijtimoiy fanlar va
texnika fakulteti MM1-T-25-guruh magistranti.
aliturk8373@gmail.com*

Annotatsiya

Ushbu maqola Qoraxoniylar xonligini (840–1212) Markaziy Osiyo turk xalqlari orasida Islomni davlat dini sifatida qabul qilgan birinchi mustaqil davlat sifatida tadqiq etadi. Arabcha va forsha yilnomalarga, tangashunoslik manbalariga hamda so'nggi arxeologik topilmalarga asoslanib, ushbu tadqiqot Satuq Bughra Xon (vaf. 955) davrida amalga oshirilgan Qoraxoniylarning Islomga kirishi jarayonining siyosiy, ilohiyot va madaniy jihatlarini tahlil qiladi. Maqolada Qoraxoniylar islom ta'limoti, davlat boshqaruvi va adabiy madaniyatining keng turk olamiga tizimli ravishda kirib borishidagi muhim ko'prik vazifasini o'tagan, shu orqali keyingi turk musulmon davlatlarining — Saljuqiylar, G'aznaviylar va Temuriylarning — taraqqiyot yo'nalishini belgilab bergan, degan xulosa ilgari suriladi. Qoraxoniylar homiyligida yozilgan Yusuf Xos Hojib va Mahmud Koshg'ariyning asarlari turk islom sivilizatsiyasining asosiy matnlari sifatida alohida tahlil qilinadi. Topilmalar turkiy diyorlari islomlashtirish jarayonida Saljuqiylarga ustuvorlik beruvchi an'anaviy tarixiy davrlashtirish tushunchasiga shubha tug'diradi.

Kalit so'zlar: *Qoraxoniylar; Islom; turk tarixi; Markaziy Osiyo; Satuq Bughra Xon; islomlashtirish; Yusuf Xos Hojib; Mahmud Koshg'ariy; Qutadg'u Bilig*

Abstract

This article examines the Karakhanid Khanate (840–1212) as the first independent state among the Turkic peoples of Central Asia to adopt Islam as its official state religion. Drawing on Arabic and Persian chronicles, numismatic sources, and recent archaeological findings, the study analyzes the political, theological, and cultural dimensions of the Karakhanid conversion to Islam under Satuq Bughra Khan (d. 955). The article argues that the Karakhanids served as a vital bridge in the systematic dissemination of Islamic doctrine, statecraft, and literary culture to the broader Turkic world, thereby shaping the developmental trajectory of subsequent Turkic Muslim polities — the Seljuks, the Ghaznavids, and the Timurids. The works of Yusuf Khass Hajib and Mahmud al-Kashghari, produced under Karakhanid patronage, are analyzed as foundational texts of Turkic Islamic civilization. The findings challenge the conventional historiographical periodization that privileges the Seljuks in the Islamization of Turkic territories.

Keywords: *Karakhanids; Islam; Turkic history; Central Asia; Satuq Bughra Khan; Islamization; Yusuf Khas Hajib; Mahmud al-Kashghari; Kutadgu Bilig*

Аннотация

В данной статье исследуется Карахханидский каганат (840–1212) как первое независимое государство среди тюркских народов Центральной Азии, принявшее ислам в качестве официальной государственной религии. На основе арабских и персидских летописей, нумизматических источников и новейших археологических данных в работе анализируются политические, богословские и культурные аспекты принятия ислама Карахханидами в период правления Сатук Богра-хана (ум. 955). Утверждается, что Карахханиды выступили важнейшим связующим звеном в систематическом распространении исламского вероучения, культуры государственного управления и литературной традиции в широком тюркском мире, определив тем самым вектор развития последующих тюркских мусульманских государств — Сельджукидов, Газневидов и Тимуридов. Произведения Юсуфа Хас Хаджиба и Махмуда Кашгарского, созданные под патронажем Карахханидов, рассматриваются как основополагающие тексты тюрко-исламской цивилизации. Результаты исследования ставят под сомнение традиционную историографическую периодизацию, отдающую приоритет Сельджукидам в процессе исламизации тюркских территорий.

Ключевые слова: *Карахханиды; ислам; тюркская история; Центральная Азия; Сатук Богра-хан; исламизация; Юсуф Хас Хаджиб; Махмуд Кашгарский; Кутадгу Билиг*

1. Kirish

Turk xalqlarining Islomni qabul qilishi o'rta asrlar islom dunyosi tarixidagi eng muhim hodisalardan biridir. Adabiy an'ana uzoq vaqt Saljuqiy sulolasining Yaqin Sharq markazlariga sunniy Islomni kirib borishdagi rolini ta'kidlab kelgan bo'lsa-da, Qoraxoniylar xonligining Yevrosiyo dashtini diniy jihatdan o'zgartirishdagi kashshoflik roli nisbatan kam e'tibor qozongan. ¹ Ushbu maqola ushbu nomutanosiblikni bartaraf etishga, Qoraxoniylarni islom kengayishi va turk davlat qurilishining keng tarixi doirasida joylashtirish orqali yaxlitroq tarix ko'rsatishga harakat qiladi.

Qoraxoniylar xonligi IX asrning o'rtalarida Qarluq qabilaviy konfederatsiyasidan vujudga kelib, Sirdaryo havzasidan Sharqiy Tarim havzasigacha cho'zilgan keng hududni nazorat ostida tutdi. ² Hukmdorlar *Ilig* yoki *Xon* unvonini oldilar — bu Ichki Osiyo dala an'analari ildiz otgan ikki tomonlama siyosiy hokimiyatni aks ettirardi. Lekin Islomni qabul qilish — X asrning birinchi yarmida Satuq Bug'ra Xon davrida amalga oshirilgan — Qoraxoniylar davlatini dala

konfederatsiyasidan musulmon boshqaruvining mafkuraviy apparati bilan jihozlangan islom sultonligi sari o'zgartirib yubordi.

Maqola quyidagi tartibda davom etadi. 2-bo'lim tarixshunoslik va birlamchi hamda ikkilamchi manba bazasini tanqidiy baholashni o'z ichiga oladi. 3-bo'lim Qoraxoniylar diniy o'tishining sharoiti va xronologiyasini ko'rib chiqadi. 4-bo'lim Islomning Qoraxoniylar davlat boshqaruviga singdirilgan institusional tuzilmalarini tahlil qiladi. 5-bo'lim *Qutadg'u Bilig* va *Devonu Lug'otit Turk* asarlariga alohida e'tibor qaratib, Qoraxoniylar davrining ajoyib adabiy va intellektual gullab-yashnashini o'rganadi. 6-bo'lim keyingi turk musulmon davlatlariga Qoraxoniylar merosini baholaydi. Xulosa asosiy topilmalarni umumlashtiradi.

2. Tarixshunoslik sharhi va manbalar

2.1 Birlamchi manbalar

Qoraxoniylar tarixini qayta tiklash mahalliy rivoyat manbalarining nisbatan kamligi tufayli murakkablashadi. Al-Beruniy, Ibn al-Asir va noma'lum muallif tomonidan yozilgan *Hudud al-Olam* kabi asosiy arabcha hisobotlar Qoraxoniylarga tashqi nuqtai nazardan yondashib, ko'pincha ichki ijtimoiy va diniy jarayonlarni e'tiborsiz qoldirib, sulolalar voqealarini birinchi o'ringa qo'yadi.³ G'aznaviylar va Saljuqiylar saroylarida tuzilgan fors yilnomalari qo'shimcha ma'lumot beradi, ammo siyosiy tarafkashlikdan xoli emas.

Tangashunoslik dalillari rivoyat an'anasidagi kamchiliklarni to'ldiruvchi ayniqsa qimmatli manba hisoblanadi. Qoraxoniylar dirham va dinarlarini tizimli o'rganish — xususan Davidovich (1979) va Kochnev (2006) tomonidan — yanada ishonchli sulolalar xronologiyasini tiklashga imkon berdi va individual hukmdorlarning unvoni, diniy mansubligi va hududiy da'volari haqida yorug'lik tashidi.⁴ Bu tangalardagi yozuvlar — Qur'on oyatlarini, shahodatni va murakab sharaflari unvonlarni o'z ichiga olgan — Qoraxoniylar saroy madaniyatining islomligidir.

2.2 Ikkilamchi adabiyot

Qoraxoniylar bo'yicha zamonaviy tadqiqotlarning poydevori Bartoldning *Mo'g'ul bosqiniga qadar Turkiston* (1900; inglizcha tarjimasini 1928) asari bo'lib, o'rta asr islom geograflarini sinchiklab qo'llash keyingi tadqiqotlar uchun asos bo'ldi.⁵ Pritsak (1955), Biran (2005) va Tor (2009)ning yaqindagi ishlari Bartold xulosalarini aniqlashtirgan va ba'zi hollarda tubdan qayta ko'rib chiqqan. O'zbekiston Arxeologiya instituti olimlarining — Buryakov, Rtveladze va hamkasblari — Post-sovet Markaziy Osiyo ilmiy tadqiqotlarini integratsiya qilish sohasini boyitdi.

3. Qoraxoniylarning Islomga kirishi

3.1 Satuq Bughra Xon va Islomni qabul qilish

Tarixi Koshg'arda saqlangan va keyinchalik fors hamda chig'atoy manbalarida kengaytirilgan hagiografik an'ana Qoraxoniylarning diniy o'tishini Satuq Bughra Xonning dramatik shaxsiy tajribasiga bog'laydi — u go'yoki Somoniylar savdogar,

so'ngra sufi shayxi Abu Nasr Samarqandiydan Islom haqida ta'lim olgan. ⁶ Bu hikoyatning hagiografik xarakteri ehtiyotkorlikni talab qilsa-da, uning asosiy chizig'i geosiyosiy kontekstga mos keladi: Qoraxoniylar hududlari X asrda Markaziy Osiyoda sunniy islom madaniyatining yetakchi homiysi bo'lmish Somoniy davlati bilan to'g'ridan-to'g'ri chegaradosh edi.

Satuq Bug'ra Xon diniy o'tishida 'Abd ul-Karim islom ismini oldi — bu fakt adabiy manbalarda ham, tangalarda ham tasdiqlangan. ⁷ Uning Islomni qabul qilishi shaxsiy taqvoning xolis harakati bo'libgina qolmay, o'ylangan siyosiy yo'nalish hamdir: u Qoraxoniylar hukmdoriga islom xalifaligining mafkuraviy resurslaridan foydalanish imkonini berdi, uning hukmronligini Movarounnahr bo'ylab o'tirgan musulmon aholisi nazarida qonuniylashtirib, islom dunyosi bilan savdo, diplomatiya va ilmiy almashinuv kanallarini ochdi.

Satuqning diniy o'tish sanasi ilmiy adabiyotda taxminan 910–930 yillar oralig'ida ko'rsatiladi, garchi aniq xronologiya hali ham qorongi bo'lib qolmoqda. ⁸ Uning vafotiga (taxm. 955) kelib Qoraxoniylar hukmdori xonadoni Islomni qabul qilganligi va uni o'z ixtiyoridagi turk qabiladoshlari orasida tarqata boshlaganligi shubhasizdir.

3.2 Ommaviy o'tish va tasavvufning roli

Keng Qoraxoniylar aholisini islomlashtirish yanada bosqichli va murakkab jarayon bo'ldi. Sufi tariqatlarining roli — xususan, nomi berilgan Ahmad Yassaviy (vaf. 1166) Sirdaryo mintaqasida faoliyat ko'rsatgan Yassaviyya — ko'chmanchi chorvadorlar uchun tushunarli va jozibali shakllarga Islomni o'girishda muhim ahamiyat kasb etdi. ⁹ Sufi avliyolarga ta'zim qilish, qo'rg'onlar (*mozorlar*) kulti va jamoaviy zikr amaliyoti islomgacha bo'lgan shamanlik an'analarga aks sado berdi, bu esa turk ijtimoiy hayotida islom amaliyotini uyg'un, ammo haqiqiy integratsiyalashuvini osonlashtirdi.

Ibn al-Asirning *al-Komil fi-t-Tarix* asaridagi mashhur parchada Satuqning vorisi — an'anaga ko'ra o'g'li Muso yoki nabirasi Ali — davrida 200 000 turk o'tovining (*xayma*) diniy o'tishi tasvirlangan bo'lib, X asrning o'rtalariga kelib islomlashtirish jarayonining ko'lamini ko'rsatadi, garchi aniq raqamlarga ehtiyotkorlik bilan yondashish lozim bo'lsa-da. ¹⁰ Bu ommaviy o'tish Markaziy Osiyo dashtining demografik va diniy xarakterini o'zgartirib, keyingi turk migratsiyalarining islom kalomiyla, not but muslim auspices ostida amalga oshirilishini ta'minladi.

4. Islom va Qoraxoniylar davlat boshqaruvi

4.1 Qonuniylik va unvonlar

Qoraxoniylar Ichki Osiyo dala nomenklaturasini islomiy sharaflil unvonlar bilan birlashtiradigan o'ziga xos gibril unvonlar tizimini yaratdi. Hukmdorlar *Arslon Xon* (Arslon Xon), *Bughra Xon* (Tuya Xon) va *Tavg'aj Xon* (Xitoy Xoni) kabi unvonlar bilan birga *Nosir ul-Haqq* (Haqiqat Yordamchisi) va *Shams ul-Milla* (Din Quyoshi) kabi islomiy epitetlar ham oldi. ¹¹ Bu unvonlar ikki tomonlama qonuniylashtiruv

vazifasini o'tadi: hukmdorning Ichki Osiyoning xarizmaviy an'anasidagi mavqeini tasdiqladi va ayni vaqtda islom universalist mafkurasidan kelib chiqadigan hokimiyatni da'vo qildi.

Qoraxoniylar tangalari Bag'doddagi Abbosiylar Xalifani rasman tan oldi — bu ramziy bo'ysunish harakati bo'lib, biroq Qoraxoniylarning de facto mustaqilligini saqlab qoldi. Bu naqsh — xalifiy qonuniylik libosiga burkangan avtonom hokimiyat — keyingi turk musulmon sulolalari uchun andoza bo'ldi.¹²

4.2 Ma'muriy va huquqiy tuzilmalar

Qoraxoniylar ma'muriyati Somoniylar byurokratik modellaridan keng foydalandi. Fors tili devonxona va oliy madaniyat tili bo'lib qoldi, arab tili esa diniy ilm-fan vositasi vazifasini o'tadi. *Devon* (vazirlik kengashi) Somoniylar ma'muriy nasr an'anasida tarbiyalangan fors tilida so'zlashuvchi kotiblar tomonidan boshqarildi.¹³ Ayni vaqtda, Qoraxoniylar boshqaruv va axloqiy aks-sedro talablariga mos keladigan turkiy adabiy tilni rivojlantira boshladi — bu jarayon *Qutadg'u Bilig*ning yaratilishida o'z kulminatsiyasiga yetdi.

Movarounnahr huquq maktabining hukmdor yo'nalishi bo'lmish Hanafiy fiqhini Qoraxoniylar hududlariga tarqatish *madrasalar* tashkil etish, *qozilar* (islom sudyalari) tayinlash va *vaqf* (xayriya mulk) tizimini mulk qonunga singdirish orqali amalga oshirildi. Bu muassasalar Mo'g'ul bosqinidan omon qoldi va Temuriylar hamda Shayboniylar davrida Markaziy Osiyo musulmon jamiyatlarini qayta qurishning huquqiy va ta'limiy infratuzilmasini tashkil etdi.

5. Qoraxoniylar adabiy uyg'onishi

5.1 Yusuf Xos Hojib va Qutadg'u Bilig

1069–1070-yillarda yaratilgan va Sharqiy Qoraxoniylar hukmdori Tabg'aj Bughra Qora Xonga Koshg'arda taqdim etilgan Yusuf Xos Hojibning *Qutadg'u Biligi* (Baxtli bo'lish bilimi) turkiy tildagi saqlanib qolgan eng qadimgi yirik adabiy asardir.¹⁴ Arab-fors she'riy an'anasidan olingan *aruz* vaznida, ammo Qoraxoniylar turkiy tili bilan yozilgan asar taxminan 6500 baytdan iborat bo'lib, shahzodalar uchun axloq kitobi (*nasihat ul-muluk*) shaklida qurilgan.

Qutadg'u Bilig islomiy axloqiy falsafani — al-Forobiy, Ibn Sinoga tayangan, fors *andarz* an'anasiga murojaat qilgan — turk siyosiy qadriyatlar bilan uyg'un sintez qilish bilan ajralib turadi. Bu qadriyatlar *il* (davlat, ijtimoiy tartib) tushunchasida ildiz otgan. To'rtta allegorik qahramon — Shoh (Adolat), Vazir (Baxt), Vazirning o'g'li (Aql) va bir zohid (Qanoat) — davlat va qalbning to'g'ri tartiblanishi haqida falsafiy suhbat olib boradi. Bu suhbat o'sha davr islom intellektual doiralarida keng tarqalgan Neoplatonik siyosiy falsafasi bilan rezonans kasb etadi.¹⁵

5.2 Mahmud Koshg'ariy va Devonu Lug'otit Turk

1072–1083-yillar oralig'ida Bag'dodda tuzilgan Mahmud Koshg'ariyning *Devonu Lug'otit Turki* (Turk tillari to'plami) o'rta asrlar davrida turk dunyosining

tarixiy tilshunoslik va etnografiyasi bo'yicha eng muhim birlamchi manba hisoblanadi.

¹⁶ Koshg'ariyning ensiklopedik asari — maqollar, she'riy parchalar va geografik ma'lumotlar bilan tasvirlangan taxminan 7500 leksik yozuvni o'z ichiga olgan — Xalifaga taqdim etildi. Bunda Abbosiy muassasasi uchun turkiy tilni bilish diniy va siyosiy zarurat ekanligi — davlat harbiy va ma'muriy sohalarida turk askarlar va amaldorlarning ortib borayotgan hukmronligi tufayli — aniq ta'kidlandi.

Devonning mashhur doiraviy xaritasi — Koshg'arni Xitoy, Hindiston, Eron va Vizantiya bilan chegaralangan olamning markazi sifatida joylashtirgan — Qoraxoniylarning yangi islomiylashgan Ichki Osiyo dunyosining o'qi sifatidagi o'z-o'zini anglashini namoyon etadi. ¹⁷ Asarning bir nusxada — 1915 yilda Istanbulda topilgan qo'lyozmada — saqlanib qolishi manba bazasining nozikligini va davom etayotgan filologik va kodikologik tadqiqotlarning muhimligini ko'rsatadi.

6. Qoraxoniylarning islom sivilizatsiyasidagi merosi

Qoraxoniylarning islom sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi bir necha tekisliklarda amalga oshdi. Siyosiy jihatdan, Qoraxoniylar turk dala hukmdorlarining Islomni shunchaki bir niqob sifatida emas, balki davlat boshqaruvining haqiqiy tashkiliy tamoyili sifatida qabul qila olishini namoyish etdi — Saljuqiylar, G'aznaviylar va ularning vorislari izidan boradigan andozani yaratdi. ¹⁸ Qoraxoniylarning ikki tomonlama ustunlik modeli — Ichki Osiyo xarizmaviy qonuniyligini xalifiy tan olish bilan birlashtirgan — yarim ming yil davomida turk musulmon hukmronligining hukmron usuli bo'lib qoldi.

Madaniy jihatdan, Qoraxoniylar davri o'ziga xos turk islom adabiy identligining asosiy ifodasini ko'rdi. *Qutadg'u Bilig* va *Devonu Lug'otit Turk* Qoraxoniylar turkiy tilini islom intellektual va axloqiy nutqining to'liq og'irligini ko'tara oladigan oliy madaniyat tili sifatida tasdiqladi. Bu lingvistik yutuq Temuriylar davrida chig'atoy adabiyotining keyinchalik gullab-yashnashining asosi bo'ldi — Alisher Navoiy (1441–1501) she'riyatida kulminatsiyasiga yetdi, u mashhur tarzda turk tilining adabiy vosita sifatida forsdan ustunligini ilgari surdi. ¹⁹

Diniy jihatdan, Qoraxoniylarning sufi tarmoqlari, madrasa muassasalari va Hanafiy fiqhiga homiylik qilishi Mo'g'ul vayronagarchiligi bilasida omon qolgan va Temuriylar hamda Shayboniylar davrida Markaziy Osiyo musulmon jamiyatini qayta qurish uchun asos bo'lgan islom amaliyotining mustahkam infratuzilmalarini yaratdi. *Mozorlar* an'anasi — Turkistondagi (hozirgi Qozog'iston) Ahmad Yassaviy kabi sufi avliyolar qabrlari markazida — bugunga qadar sobiq Qoraxoniylar madaniy zonasi bo'ylab tirik amaliyot bo'lib qolmoqda.

7. Xulosa

Ushbu maqolada Qoraxoniylar xonligi birinchi muslim turk davlati sifatida tan olinishga loyiq ekanligi — shunchaki ko'proq mashhur sulolalarga kashshof bo'lgani uchun emas, balki o'z-o'zida tarixiy va madaniy ahamiyatga ega davlat sifatida — ilgari

surilgan. Qoraxoniylar Islomni davlat dini sifatida qabul qilgan birinchi turk hukmdorlari, turk islom adabiy madaniyatini rivojlantirgan birinchi hukmdorlar va islom ma'muriy hamda huquqiy muassasalarini dala siyosiy doirasiga singdirgan dastlabki hukmdorlardan biri edi.

Turk islomlashtirish rivoyatlarida Saljuqiylarga beriladigan an'anaviy tarixshunoslik ustunligi Saljuqiy davrining ko'proq hujjatlar bilan ta'minlanganligi va Saljuqiylarning o'rnatilgan islom markazlariga yanada dramatik ta'sirini aks ettiradi. Biroq bu nuqtai nazar Saljuqiylarning Qoraxoniy yutuqlarining merosxo'rlari — va ba'zi jihatdan shogirdlari — bo'lgan darajasini niqoblaydi.²⁰ Islomiy turk dunyosining yanada muvozanatli tarixshunosligi 1055-yilgi Saljuqiylarning Bag'dodga kirishi bilan emas, balki islom dunyosining dala chegarasida bir asr oldinroq Satuq Bughra Xonning diniy o'tishi bilan boshlanishi lozim.

Kelajakdagi tadqiqotlar Qoraxoniylarning asosiy shahar markazlari — Bolasog'un, Koshg'ar, O'zgend va Tarozdan hali to'liq nashr etilmagan arxeologik manbalarni o'rganishi lozim. Qurilgan muhit, moddiy madaniyat va matniy manbalarni kompleks o'rganish Qoraxoniy islomlashtirish jarayonining ijtimoiy tarixini faqat adabiy manbalar qila olmaydigan darajada yoritib berishga va'da beradi.

Izohlar

¹ Qoraxoniylarning ingliz tilida yozilgan ilmiy asarlarda nisbatan e'tiborsiz qolishi M. Biran tomonidan ta'kidlangan. Biran M., 'Mo'g'ul transformatsiyasi: Dashtdan Yevrosiyo imperiyasiga,' Medieval Encounters 10 (2004), 339–361, 342-bet.

² Qoraxoniylar hududi haqida qarang: V. V. Bartold, Mo'g'ul bosqiniga qadar Turkiston, 4-nashr (London: Luzac, 1977), 255–278.

³ V. Minorskiy, tahrir va tarjima, Hudud al-Olam: 'Dunyo o'lkalari', 2-nashr (London: Luzac, 1970), §§ 18–19.

⁴ E. A. Davidovich, Qoraxoniylar oltin va kumush tangalar korpusi (Moskva: Nauka, 1979); B. D. Kochnev, Qoraxoniylar xoqonligining tangashunoslik tarixi (Moskva: Sofiya, 2006).

⁵ Bartold, Turkiston, 256–310. Qayta baholash uchun qarang: O. Pritsak, 'Karachaniden,' Der Islam 31 (1955): 17–68.

⁶ Hagiografik an'ana DeWeese tomonidan tahlil qilingan. DeWeese D., Oltin O'rdada islomlashtirish va mahalliy din (University Park: Pennsylvania State University Press, 1994), 83–120.

⁷ Kochnev, Tangashunoslik tarixi, 45–52.

⁸ Xronologik munozara D. Tor tomonidan umumlashtirilgan. Tor D., 'Markaziy Osiyoni islomlashtirish va turklarning o'tishi,' Islam entsiklopediyasi Three (Leyd: Brill, 2009).

⁹ Yassaviyya haqida qarang: DeWeese D., 'Yasaviy an'ana,' S. F. Dale, tahrir, Tilshunoslik tarixi bo'yicha Oksford qo'llanmasi (Oksford: Oksford universiteti nashriyoti, 2012), 312–335.

¹⁰ Ibn al-Asir, al-Komil fi-t-Tarix, tahrir: C. J. Tornberg, 13 jild (Leyd: Brill, 1851–1876), viii. 396.

¹¹ Qoraxoniylar unvonlari haqida qarang: Pritsak, 'Karachaniden,' 31–44; Kochnev, Tangashunoslik tarixi, 105–130.

¹² Qarang: A. K. S. Lambton, 'Quis Custodiet Custodes: Fors hukumat nazariyasi haqida ba'zi mulohazalar,' Studia Islamica 5 (1956): 125–148.

¹³ A. C. S. Peacock, O'rta asr islom tarixnavisligi va siyosiy qonuniylik (London: Routledge, 2007), 112–119.

¹⁴ Tanqidiy nashr: Yusuf Xos Hojib, Qutadg'u Bilig, tahrir: R. R. Arat, 3 jild (Anqara: Turk Til Kurumu, 1947–1985).

¹⁵ Qarang: Andrews W., 'Shahzodalar uchun oynalar, axloqiy ta'lim va Qutadg'u Bilig,' Journal of Turkish Studies 3 (1979): 5–25.

¹⁶ Mahmud Koshg'ariy, Devonu Lug'otit Turk, tahrir va tarjima: R. Dankoff va J. Kelly, 3 jild (Kembrij, MA: Garvard universiteti nashriyoti, 1982–1985).

¹⁷ T. T. Allsen, Mo'g'ul Yevroosiyosida madaniyat va zabt etish (Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti, 2001), 18-bet.

¹⁸ A. C. S. Peacock, Buyuk Saljuqiylar imperiyasi (Edinburg: Edinburg universiteti nashriyoti, 2015), 11–14.

¹⁹ Navoiyning turkiy til haqidagi argumenti haqida qarang: Dankoff R., 'Alisher Navoiy va o'zbek adabiy an'anasi,' Journal of Turkish Studies 6 (1982): 69–91.

²⁰ Peacock, Buyuk Saljuqiylar, 22–28.

Adabiyotlar

Allsen, T. T. Mo'g'ul Yevroosiyosida madaniyat va zabt etish. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti, 2001.

Andrews, W. 'Shahzodalar uchun oynalar, axloqiy ta'lim va Qutadg'u Bilig.' Journal of Turkish Studies 3 (1979): 5–25.

Bartold, V. V. Mo'g'ul bosqiniga qadar Turkiston. 4-nashr. London: Luzac, 1977.

Biran, M. 'Mo'g'ul transformatsiyasi: Dashtdan Yevrosiyo imperiyasiga.' Medieval Encounters 10 (2004): 339–361.

Dankoff, R. 'Alisher Navoiy va o'zbek adabiy an'anasi.' Journal of Turkish Studies 6 (1982): 69–91.

Davidovich, E. A. Qoraxoniylar oltin va kumush tangalar korpusi. Moskva: Nauka, 1979.

DeWeese, D. Oltin O'rdada islomlashtirish va mahalliy din. University Park: Pennsylvania State University Press, 1994.

Ibn al-Asir. al-Komil fi-t-Tarix. Tahrir: C. J. Tornberg. 13 jild. Leyd: Brill, 1851–1876.

Kochnev, B. D. Qoraxoniylar xoqonligining tangashunoslik tarixi. Moskva: Sofiya, 2006.

Koshg'ariy, Mahmud. Devonu Lug'otit Turk. Tahrir va tarjima: R. Dankoff va J. Kelly. 3 jild. Kembrij, MA: Garvard universiteti nashriyoti, 1982–1985.

Lambton, A. K. S. 'Quis Custodiet Custodes: Fors hukumat nazariyasi haqida ba'zi mulohazalar.' Studia Islamica 5 (1956): 125–148.

Minorskiy, V., tahrir va tarjima. Hudud al-Olam: 'Dunyo o'lkalari.' 2-nashr. London: Luzac, 1970.

Peacock, A. C. S. O'rta asr islom tarixnavisligi va siyosiy qonuniylik. London: Routledge, 2007.

Peacock, A. C. S. Buyuk Saljuqiylar imperiyasi. Edinburg: Edinburg universiteti nashriyoti, 2015.

Pritsak, O. 'Die Karachaniden.' Der Islam 31 (1955): 17–68.

Tor, D. 'Markaziy Osiyoni islomlashtirish va turklarning o'tishi.' Islam entsiklopediyasi Three. Leyd: Brill, 2009.

Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u Bilig. Tahrir: R. R. Arat. 3 jild. Anqara: Turk Til Kurumu, 1947–1985.